

285

دان

۱

۲۲۸

۵۷

سورة الاحقاف

www.ketab.ir

شرح فارسی کتاب
البيحة المرضية في شرح الألفية
(في أسلوبها الجديد)

جلد اول

نوشته: جلال الدين عبدالرحمن بن ابى بكر السيوطى

شرح و تبیین: امیر هادی زاده

سرشناسه	: السیوطی ، جلال الدین عبدالرحمن بن ابی بکر، ۹۱۱ - ق ۹۶۶
عنوان و نام پدیدآور	: شرح فارسی البهجة المرضية فی شرح الألفية / محقق: امیر هادی زاده
مشخصات نشر	: قم دارالفکر، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ج ۲ -
شابک	: ج ۱ ۴-۲۶۵-۲۷۰-۶۰۰-۹۷۸ : ج ۲: ۱-۲۶۶-۲۷۰-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا.
یادداشت	: کتابنامه به صورت زیرنویس.
موضوع	: زبان عربی - نحو
شناسه افزوده	: هادی زاده، امیر، ۱۳۶۷ - ، شرح
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷ ۱۲۸۴ م ۱۸ س / BP۴۲۱/۵
رده بندی دیبی	: ۲۹۷/۳۱۲۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۷۳۵۷۱۲

انتشارات دارالفکر
تاسیس ۱۳۳۶

مؤسس: مرحوم حضرت حجة الاسلام والمسلمین
آقای حاج سید عبدالحمید مولانا (ره)

شرح فارسی البهجة المرضية فی شرح الألفية (فی اسلوبها الجديد) (جلد اول)

مؤلف: جلال الدین عبدالرحمن بن ابی السیوطی

شرح: امیر هادی زاده

ناشر: انتشارات دارالفکر

چاپخانه: مجتمع چاپ و صحافی مولانا - قم

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۳۰۰۰ تومان

شابک: ۴-۲۶۵-۲۷۰-۶۰۰-۹۷۸ ISBN 978-600-270-266-1

شابک دوره: ۷-۲۶۴-۲۷۰-۶۰۰-۹۷۸ ISBN 978-600-270-264-7

دفتر مرکزی: قم خیابان معلم، مجتمع ناشران پلاک ۳۶

تلفن: ۳۷۷۴۳۵۴۴-۳۷۷۳۳۶۴۵ فاکس: ۳۷۷۳۸۸۱۴

دفتر تهران: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری،

روبه روی اداره پست، پلاک ۱۲۴ واحدیک تلفن: ۶۶۴۰۸۹۲۷-۶۶۴۰۹۳۵۲

تقدیم:

- به روح پاک پدرم که به من آموخت چگونه در زندگی ایستادگی را تجربه کنم.
- تقدیم به مادرم که وجودم برایش همه رنج بود و وجودش برایم همه مهر.
- به همسرم که پناه خستگی و امید زندگی ام است.

فهرست مطالب

۱۳.....	مقدمه
کلام و مسائل مربوط به آن	
۱۷.....	کلام و اجزای تشکیل دهنده آن
۱۸.....	تعریف «کَلِم» و «قَوْل»
۱۹.....	علامات اسم
۲۲.....	علامات فعل
۲۳.....	اقسام حرف
۲۳.....	علامات افعال
۲۵.....	معرب و مبنی
۲۸.....	اسم‌های معرب
۲۸.....	اقسام فعل از جهت اعراب و بناء
۲۹.....	بناء حروف و علت آن
۳۰.....	اعراب و انواع آن
۳۱.....	علامت‌های اصلی اعراب
۳۱.....	اسماء ستّة
۳۴.....	شرایط اسماء ستّة برای اعراب نیایی

۳۵.....	مثنی و ملحقاتش
۳۷.....	جمع مذکر سالم و ملحقاتش
۴۱.....	حرکت نون جمع مذکر سالم و ملحقات به آن
۴۲.....	جمع مؤنث سالم
۴۴.....	کلمات غیر منصرف
۴۵.....	افعال خدمه
۴۷.....	اسم های معتل (در علم نحو)
۴۹.....	افعال معتل

معرفه و نکره

۵۳.....	نکره و معرفه
۵۴.....	انواع ضمیر
۵۵.....	اقسام ضمیر متصل
۵۶.....	ضمایر متصل مشترک و مختص
۵۷.....	ضمایر مستتر
۵۹.....	ضمایر منفصل
۶۰.....	استفاده از ضمیر متصل یا منفصل
۶۱.....	نون و قایه و احکام آن
۶۵.....	عَلَم
۶۶.....	انواع عَلَم شخص
۶۸.....	اجتماع اسم و لقب
۶۹.....	انواع عَلَم (به اعتبار در نظر گرفتن معنای سابق)
۷۱.....	انواع عَلَم (به اعتبار لفظ)
۷۲.....	عَلَم جنس و اقسام آن
۷۴.....	اسم اشاره
۷۷.....	اسم اشاره خاص و اقسام آن
۷۸.....	اسم موصول

۸۱.....	ادامه موصولات اسمی
۸۳.....	موصولات اسمی مشترک
۸۵.....	«ذا» اسم موصول مشترک
۸۶.....	صله موصول
۸۹.....	حکم اعراب و بناء «أى» موصوله
۹۰.....	موارد حذف عائد
۹۲.....	شرایط حذف عائد مجرور
۹۴.....	«أل» تعریف
۹۶.....	اقسام «أل» زانده
۹۹.....	حذف «أل» از اسم علم بالغلبة

مبتدا و خبر و ادکام هریک از آنها

۱۰۳.....	مبتدا و خبر
۱۰۳.....	مبتدا و انواع آن
۱۰۴.....	مبتدای وصفی و احکام آن
۱۰۵.....	انواع ترکیب در مبتدای وصفی
۱۰۶.....	عامل رفع مبتدا و خبر
۱۰۷.....	خبر و شرایط آن
۱۱۰.....	انواع خبر مفرد
۱۱۰.....	قرار دادن ظرف یا جار و مجرور به عنوان خبر
۱۱۱.....	خبر واقع شدن اسم زمان
۱۱۲.....	مسوغات ابتداء به نکره
۱۱۶.....	تقدیم و تأخیر مبتدا و خبر
۱۱۶.....	موارد وجوب تأخیر خبر
۱۱۹.....	موارد وجوب تقدیم خبر
۱۲۰.....	موارد جواز حذف مبتدا و خبر
۱۲۱.....	موارد وجوب حذف مبتدا و خبر

۱۲۵..... تعدد خبر

افعال ناقصه

۱۲۹..... افعال ناقصه

۱۳۱..... انواع افعال ناقصه از نظر تصرف و عدم آن

۱۳۳..... جابجایی خبر در افعال ناقصه

۱۳۶..... تامة قرار گرفتن افعال ناقصه

۱۳۷..... معمول خبر، پس از افعال ناقصه

۱۳۹..... ویژگی های «کَانَ»

۱۴۰..... ویژگی دوم «کَانَ»

۱۴۲..... سومین ویژگی «کَانَ»

حروف شبیه به «لَیسَ» و اقسام آن

۱۴۵..... حروف شبیه به «لَیسَ»

۱۴۶..... مقدم شدن معمول خبر بر اسم

۱۴۷..... حکم معطوف به خبر «ما»

۱۴۸..... مجرور شدن خبر «ما»

۱۴۹..... شرایط عمل کردن «لَا» شبیه به «لَیسَ»

۱۵۰..... «لَا» و «إِنْ» شبیه به «لَیسَ»

۱۵۱..... شرایط عمل «لَا»

افعال مقاربه

۱۵۵..... افعال مقاربه

۱۵۶..... خبر افعال مقاربه و «أَنْ» ناصبه

۱۵۹..... افعال مقاربه از نظر متصرف بودن

۱۶۰..... احکام اختصاصی «عَسَى»، «أَوْشَكَ» و «إِخْلَوْلَى»

حروف مشبّه بالفعل

۱۶۵.....	حروف مشبّهة بالفعل
۱۶۶.....	مقدم شدن خبر حروف مشبّهة بالفعل بر اسمشان
۱۶۷.....	وجوب فتح همزه «اَنَّ»
۱۶۹.....	وجوب کسر همزه «اِنَّ»
۱۷۲.....	جواز مفتوح یا مکسور بودن همزه «اَنَّ»
۱۷۴.....	آمدن «لام» ابتدا، پس از «اِنَّ»
۱۷۶.....	همراه شدن «ما» زائده با حروف مشبّهة بالفعل
۱۷۷.....	اعراب معطوف بر اسم حروف مشبّهة بالفعل
۱۸۰.....	تخفیف حروف مشبّهة بالفعل
۱۸۲.....	«اَنَّ» مخففه از ثقله
۱۸۵.....	مخفف شدن «كَانَ»

«لا» نفی جنس و احکام آن

۱۸۹.....	«لا» نفی جنس
۱۹۰.....	اقسام اسم «لا» نفی جنس از نظر اعراب و بناء
۱۹۳.....	اعراب نعت اسم «لا»
۱۹۴.....	اعراب معطوف به اسم «لا»
۱۹۵.....	حکم «لا» نفی جنس همراه با همزه استفهام
۱۹۶.....	حذف اسم و خبر «لا» نفی جنس

افعال قلوب و احکام آن

۱۹۹.....	افعال قلوب
۲۰۷.....	الغاء و تعلیق در افعال قلوب
۲۰۸.....	شرایط الغاء
۲۱۰.....	موارد وجوب تعلیق
۲۱۳.....	افعال قلوب یک مفعولی

- ۲۱۴..... حذف مفعول افعال قلوب
- ۲۱۴..... «قُول» به معنای «ظَن»
- ۲۱۷..... «أَعْلَمَ» و «أَرَى»
- ۲۱۸..... «أَرَى» و «أَعْلَمَ» دو مفعولی
- ۲۱۹..... مفعول دوم «أَرَى» و «أَعْلَمَ» دو مفعولی
- ۲۲۰..... سایر افعال سه مفعولی

فصل واحكام آن

- ۲۲۳..... فاعل
- ۲۲۵..... جایگاه فاعل در جمله
- ۲۲۷..... حکم فاعل اسم ظاهر
- ۲۲۸..... حذف عامل فاعل
- ۲۲۹..... موارد تأنیث فعل
- ۲۳۱..... موارد جواز تأنیث فعل
- ۲۳۵..... جایگاه اصلی فاعل و مفعول
- ۲۳۵..... وجوب تقدّم فاعل و منع آن
- ۲۳۸..... بازگشت ضمیر به مرجع متأخر، لفظاً و ترتیباً

نائب فاعل

- ۲۴۳..... نائب فاعل
- ۲۴۴..... انواع نائب فاعل
- ۲۴۵..... اولویت در نائب فاعل واقع شدن
- ۲۴۶..... نائب فاعل شدن مفعول دوم افعال دو مفعولی
- ۲۴۸..... رفع نائب فاعل و نصب دیگر معمول ها

مقدمه

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ q قَالَ:
تَعَلَّمُوا الْعَرَبِيَّةَ فَإِنَّهَا كَلَامُ اللَّهِ الَّذِي كَلَّمَ بِهِ خَلْقَهُ

(وسائل الشیعه ج ۶ ص ۲۰۶)

همه مسلمانان معتقدند دین الهی اسلام راه سعادت در دنیا و آخرت را برای همه انسان‌ها تا روز قیامت ترسیم کرده است و هر که به دستورات این دین آگاهی یابد و به آن عمل کند، به کمال انسانی دست خواهد یافت. اولین قدمی که باید در این راه برداشته شود، این است که دستورات اسلام را بشناسد و از آن‌جا که قرآن و روایات معصومین^۱ به زبان عربی هستند، شناخت اسلام بدون فهم زبان عربی امکان ندارد، زیرا تا مقدمه حاصل نشود، دست یابی به ذی المقدمه محال خواهد بود.

از میان علوم عربی صرف و نحو جایگاه ویژه‌ای به خود اختصاص داده‌اند از همین رو بها دادن به علم ادبیات عربی (صرف، نحو، بلاغت و...) در سال‌های اولیه تحصیل علوم حوزوی شیعه و اهل سنت، ضروری و اجتناب ناپذیر است. زیرا آنان که با زبان دین (ادبیات عربی) آشنا شوند می‌توانند زبان قرآن و روایات را بفهمند و از این چشمه زلال الهی بنوشند و سیراب گردند.

از میان کتاب‌های جامعی که در علم نحو تدوین شده است، ابیات هزارگانه ابن مالک اندلسی مشهور به «الفیه ابن مالک» جایگاه ویژه‌ای دارد. از همین رو ادیبان در دوره‌های متفاوت به شرح و تبیین آن پرداخته‌اند که از میان شروح الفیه، کتاب «البهجة المرضیة فی

شرح الألفية» اثر جلال الدين عبدالرحمن بن ابی بکر مشهور به سیوطی توانسته توجه علاقمندان این علم را به خود جلب کند، اما چون این کتاب (البهجة المرضية) عباراتی مغلق و پیچیده دارد، بدون دستگیری استاد و کتاب‌های کمک آموزشی نمی‌توان از آن بهره برد. و طلابی که در آغاز راه یادگیری ادبیات عربی هستند بر این امر به خوبی واقفند. به همین جهت در مدت تدریس این کتاب در حوزه علمیه امام جعفر صادق (ع) زاهدان جای شرح مختصر و مفیدی را بر این کتاب خالی دیده و بر نگاشتن شرحی موجز بر آن اقدام نمودم.

کتاب حاضر مجموعه درس‌های «البهجة المرضية» اینجانب در طول تدریس این کتاب است که برای بهتر فهمیده شدن متن کتاب اصلی نگاشته شد تا فهم آن را بر طلاب علوم دینی آسان سازد. این مجموعه شامل دو جلد است که جلد اول آن از ابتدای کتاب تا پایان مبحث «نائب فاعل» و جلد دوم آن از مبحث «تعدی الفعل و لزومه» تا پایان کتاب می‌باشد.

ویژگی های کتاب:

- ترجمه تمام آیات النبیة ابن مالک؛
 - شرح مختصر و روان متن کتاب «البهجة المرضية»؛
 - دسته بندی مطالب کتاب «البهجة المرضية» برای راحت به ذهن سپردن؛
 - ترجمه تمام آیات و ابیاتی که به عنوان شاهد مثال در متن استفاده شده اند؛
- امیدوارم این اثر ناچیز مورد قبول درگاه الهی قرار گیرد و خوانندگان مؤلف را از دعای خیرشان محروم نفرمایند. باشد که قدمی در راه آموزش و تبیین معارف الهی برداشته باشیم.

اللهم اجعل عواقب امورنا خیرا

امیر هادی زاده

حوزه علمیه امام صادق (ع) زاهدان

دی ماه ۱۳۹۷